

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

МИСТЕЦТВОЗНАВЧІ ЗАПИСКИ

NOTES ON ART CRITICISM

Випуск 44

МИСТЕЦТВОЗНАВЧІ ЗАПИСКИ : зб. наук. пр. 2023. Вип. 44. 192 с.

Збірник наукових праць «Мистецтвознавчі записки» має на меті висвітлення різноманітної історичної та теоретичної проблематики мистецтвознавства. Тематика статей пов'язана як із сучасною мистецькою практикою, так і з художньою культурою минулих епох. У статтях представлено широкий спектр сучасної мистецтвознавчої думки.

Видання розраховане на фахівців-дослідників, теоретиків і практиків мистецтва та культурології, викладачів, аспірантів і студентів закладів вищої освіти, а також усіх, хто цікавиться проблемами художньої культури.

Редакційна колегія

Афоніна О. С., доктор мистецтвознавства, професор (Україна) – *головний редактор*; **Шульгіна В. Д.**, доктор мистецтвознавства, професор – *заступник головного редактора (Україна)*; **Зосім О. Л.**, доктор мистецтвознавства, професор (Україна) – *відповідальний секретар*; **Андросова Д. В.**, доктор мистецтвознавства, професор (Україна); **Гливинський В. В.**, доктор мистецтвознавства, доцент (США); **Донченко Н. П.**, заслужений діяч мистецтв України, професор (Україна); **Жуковін О. В.**, кандидат мистецтвознавства (Україна); **Карпов В. В.**, доктор історичних наук (Україна); **Кафтанджисєв Х.**, доктор габілітований, професор (Болгарія); **Кайл К.**, доктор філософії в галузі мистецтвознавства, габілітований (Німеччина); **Маркова О. М.**, доктор мистецтвознавства, професор (Україна); **Погребняк Г. П.**, доктор мистецтвознавства, доцент (Україна); **Прищенко С. В.**, доктор мистецтвознавства, доцент (Україна); **Роготченко О. О.**, доктор мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв України (Україна)

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
зі спеціальностей: 022 Дизайн; 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація;
024 Хореографія; 025 Музичне мистецтво; 026 Сценічне мистецтво
відповідно до Наказу МОН України від 02.07.2020 № 886 (додаток 4)

Збірник наукових праць «Мистецтвознавчі записки» індексується в міжнародних базах даних:
International Impact Factor Services; Google Scholar; Journals Impact Factor; BASE; Inno Space,
CEEOL (Central and Eastern European Online Library); Crossref

Надруковано за рішенням Вченої ради
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
(протокол засідання Вченої ради № 4 від 27.11.2023)

За точність викладених фактів та коректність цитування відповідальність несе автор
Рецензування здійснюють члени редакційної колегії

УДК 78.071Гайдай:791(477)"1930/1950"
DOI 10.32461/2226-2180.44.2023.293932

Цитування:

Кацалап О. В. Особливості творчої реалізації співачки Зої Гайдай в українському кінематографі сталінської доби (1930-1950-ті рр.). *Мистецтвознавчі записки* : зб. наук. пр. 2023. Вип. 44. С. 124–129.

*Кацалап Олена Вікторівна,
старший викладач факультету музичного
мистецтва і хореографії
Київського університету імені Бориса Грінченка
<https://orcid.org/0000-0002-8217-480X>
o.katsalap@kubg.edu.ua*

Katsalap O. (2023). Features of the Artistic Realisation of the Singer Zoia Gaidai in the Ukrainian Cinema of the Stalin Era (1930-1950s). *Mystetstvoznavchi zapysky: zb. nauk. pr.*, 44, 124–129 [in Ukrainian].

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ СПІВАЧКИ ЗОЇ ГАЙДАЙ В УКРАЇНСЬКОМУ КІНЕМАТОГРАФІ СТАЛІНСЬКОЇ ДОБИ (1930-1950-ті рр.)

Мета роботи. Дослідити один з аспектів професійної діяльності української співачки З. Гайдай – участь у кінозйомках у період сталінізму 1930-1950-х рр. У рамках дослідження означеної проблеми показати специфіку і мистецьку значущість кіноматеріалу з доробку співачки, а також його вагомість у контексті творчої біографії виконавиці та кінематографічної спадщини України в цілому. **Методологія** роботи полягає в застосуванні джерелознавчого методу для аналізу архівних документів, які містять інформацію щодо участі З. Гайдай у кінозйомках, а також інших матеріалів з теми дослідження, конкретно-історичного – для визначення впливу соціально-політичних процесів сталінської доби на культурно-мистецьке життя, зокрема на роботу вітчизняної кіногалузі, біо-бібліографічного – для визначення місця цього аспекту діяльності співачки в її творчій біографії, загальнонаукових методів (аналіз, синтез, узагальнення) – з метою ґрунтовного вивчення питання та формування аргументованого висновку. **Наукова новизна** статті полягає в розширенні відомостей про творчу діяльність З. Гайдай у 1930-1950-х рр., вивченні нових її аспектів, зокрема пов'язаних з участю в кінозйомках, в оцінюванні специфіки та мистецької вартісності відзнятого кіноматеріалу, а також його значення у творчій біографії співачки та історії українського кінематографу. **Висновки.** Здійснені аналіз та оцінка результатів участі З. Гайдай у кінозйомках у період сталінізму 1930-1950-х рр. дали змогу виявити ступінь зацікавленості кінематографістами особистістю співачки та її бажання ще більше популяризувати свою творчість і залишити слід у кінематографі. Однак тоталітарна сталінська доба здійснювала вплив на перебіг знімального процесу, визначила специфіку змісту і сутність запропонованого співачці матеріалу та, як наслідок, його почасти сумнівну мистецьку вартісність, зокрема в контексті вітчизняного кіноспадку. «Покладений на полицю» фільм-концерт «Українські мелодії» взагалі поставив крапку на нетривалій кінокар'єрі З. Гайдай, що не дало їй змоги вповні реалізуватися в якості кіноакторки і змусило зосередитися на виключно вокально-творчій діяльності.

Ключові слова: Зоя Гайдай, кінематограф періоду сталінізму 1930-1950-х рр., фільм «Наталка Полтавка», Укркінохроніка, фільм-концерт «Українські мелодії».

Katsalap Olena, Senior Lecturer, Faculty of Musical Art and Choreography, Borys Grinchenko Kyiv University

Features of the Artistic Realisation of the Singer Zoia Gaidai in the Ukrainian Cinema of the Stalin Era (1930-1950s)

The purpose of the article is to investigate one of the aspects of the professional activity of the Ukrainian singer Z. Gaidai – participation in filming during the period of Stalinism in the 1930-1950s. Within the framework of the research of the specified problem, to show the specificity and artistic significance of the film material on the singer's work, as well as its importance in the context the creative biography of the performer and cinematographic heritage of Ukraine as a whole. **The methodology of the work** consists in the application of the source study method to analyse archival documents containing information on Z. Gaidai's participation in filming, as well as other materials on the topic of research; specific historical method – to determine the influence of socio-political processes of the Stalin era on cultural and artistic life, in particular, on the work of the domestic film industry; bio-bibliographic method – to determine the place of this aspect of the singer's activity in her creative biography; general scientific methods (analysis, synthesis, generalisation) – with the aim of thoroughly studying the issue and forming a reasoned conclusion. **The scientific novelty of the article** consists in the expansion of information about the creative activity of Z. Gaidai in the 1930-1950s, the study of new aspects of it, in particular those related to participation in filming, in the assessment of the

specificity and artistic value of the filmed material, as well as its significance in creative biography of the singer and the history of Ukrainian cinematography. **Conclusions.** The analysis and assessment of the results of Z. Gaidai's participation in filmmaking during the Stalinism of the 1930-1950s made it possible to reveal the degree of interest of cinematographers in the personality of the singer and her desire to further popularise her work and leave a mark in cinema. However, the totalitarian Stalin era influenced the course of the filming process, determined the specificity of the content and essence of the material offered to the singer and, as a result, its somewhat dubious artistic value, in particular in the context of the domestic film heritage. The "Shelved" concert film "Ukrainian Melodies" generally put an end to the short film career of Z. Gaidai, which prevented her from fully realising herself as a film actress and forced her to focus exclusively on vocal and creative activities.

Keywords: Zoia Gaidai, cinematography of the Stalinism period of the 1930-1950s, film "Natalka Poltavka", Ukrkinokhronika, concert film "Ukrainian Melodies".

Актуальність теми дослідження. Участь відомих співаків у кінозйомках була й залишається поширеною світовою практикою. Наявність співацького голосу й акторського таланту, фактурність і харизма вокалістів неодноразово приваблювали кінорежисерів, зокрема постановників музичних фільмів або екранізацій відомих оперних вистав. Ставши масовим видом мистецтва, кіно у свою чергу ще більше популяризувало, а з тим і увіковічило на півдні таких визначних митців, як Б. Джильї, М. Ланца, М. Каллас та ін. Залучення до кінозйомок співаків відбувалося і в СРСР. Наприклад, свій слід у кіно залишили відомі російські співаки Ф. Шаляпін та С. Лемешев. У поле зору кінематографістів потрапила й українська оперна та камерна співачка З. Гайдай, популярність якої зростала в 1930-х рр. Однак кінематограф періоду сталінізму 1930-1950-х рр., виконуючи не лише мистецьку, а й агітаційно-пропагандистську функцію, почасти ставав виконавцем політичних замовлень тоталітарної доби, що, безумовно, визначало зміст та якість кінопродукції, а також впливало на розвиток професійної кар'єри всіх митців, задіяних у процесі зйомок. У виявленні особливостей участі співачки З. Гайдай у кінозйомках того періоду, специфіки кіноматеріалу, в якому їй довелося зніматися, а також вагомості доробку мисткині в контексті її творчої кар'єри та національної кінематографічної спадщини в цілому полягає актуальність теми дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. У роботі над статтею використані архівні джерела – матеріали творчої діяльності та листи З. Гайдай, а також кіножурнали і кінофільми з Центрального державного аудіовізуального та електронного архіву, в яких була задіяна співачка. Відомості про розвиток українського кінематографу 1920-1930-х рр. в умовах тоталітаризму сталінської епохи, зйомки кіноопери «Наталка Полтавка» в 1936 р. містяться в працях вітчизняних науковців О. Буняк, Н. Годун, О. Кузюк, Р. Росляка, Т. Самойленко та ін. Інформацію щодо

українського кінематографу періоду 1896-1960 рр. містить книга «Історія українського кіна» представника української діаспори в США Б. Береста.

Метою статті є висвітлення інформації про зйомки З. Гайдай у кінофільмах сталінської доби 1930-1950-х рр., особливості та мистецьку цінність цих кінострічок, а також їх вагомість у контексті творчої біографії співачки і національної кіноспадщини загалом.

Виклад основного матеріалу. У середині 1930-х рр. українська співачка З. Гайдай завдяки активній діяльності на оперній сцені, переможній участі в Першому Всесоюзному конкурсі музикантів-виконавців та концертним виступам із різноманітними програмами здобула широку популярність серед поціновувачів мистецтва співу. Ставши доволі відомою артисткою, вона отримала запрошення від українських кінематографістів знятися в кіно. Їй запропонували втілити на екрані образ чи не найвідомішого жіночого персонажа у вітчизняній культурі – Наталки в екранізації опери «Наталка Полтавка» М. Лисенка, створеної за однойменною п'єсою І. Котляревського. За постановку фільму взявся відомий митець І. Кавалерідзе. Про початок підготовчих робіт та залучення до виконання ролі Наталки артистки Київської опери в середині січня 1936 р. було повідомлено в пресі [1, 102].

З початку 1930-х рр. український кінематограф перебував під тотальним контролем радянської цензури. Але в 1920-х рр. ситуація складалася дещо інакше. Починаючи з 1919 р., він був підпорядкований створеному більшовиками Всеукраїнському комітету і після націоналізації одразу став вбачатися як один із засобів ідеологічної пропаганди, що засвідчували зйомки агітаційних стрічок та кінохроніки, покликаних формувати свідомість людей. У березні 1922 р. шляхом реорганізації Всеукраїнського комітету було утворено ВУФКУ (Всеукраїнське фотокіноуправління) – державну організацію, яка взяла під контроль усі сфери кінопроцесу. В його віданні

перебували Одеська та Ялтинська кінофабрики, а в другій половині 1920-х рр. розпочалося будівництво і Київської кіностудії – майбутнього кінематографічного центру. ВУФКУ мало фінансову автономію, взяло на себе цензурні функції і самостійно планувало власну діяльність. Попри певні недоліки в роботі режисерів та знімальних груп, ВУФКУ працювало досить плідно й успішно [18, 38-39]. Безумовно, цьому сприяла політика «українізації», яка, починаючи з 1923 р., разом із обнадійливими змінами НЕПу (нові економічної політики) здійснювалася на хвилі національного піднесення та активізації культурно-мистецьких процесів, хоча насправді планувалася радянською владою як тимчасовий захід із метою закріплення власних позицій із допомогою місцевих комуністів. У цей період обличчя українського кінематографу формували такі митці, як поет, сценарист, редактор ВУФКУ М. Бажан, поет, редактор з української мови М. Йогансен, режисер О. Довженко та багато ін. [17, 131]. Початок згорання політики «українізації» відзнаменувався створенням 1930 р. Всесоюзного об'єднання кінофотопромисловості, яке взяло під свій контроль кожен етап кіновиробництва, знищивши таким чином ті паростки свободи, що існували в українському кінематографі в 1920-х рр. У тому ж році на базі ВУФКУ був утворений Державний український трест кінофотопромисловості «Українфільм», який, попри задекларовані в подальшому широкі повноваження, підпорядковувався союзному центру. З середини 1930-х рр. почало функціонувати Головне управління з контролю за видовищами та репертуаром при Наркомосвіти УСРР, заборона яким уже відзнятих кінокартин спричиняла чималі фінансові збитки тресту «Українфільм». Крім того, деякі митці «Українфільму» стали жертвами репресій. Відтак із середини 1930-х рр. цензуроване українське кіномистецтво стало поступово перетворюватися на транслятора ідей соціалістичного реалізму [18, 40-41], по суті штучних та утопічних.

Планування в 1936 р. зйомок кіноопери «Наталка Полтавка», що не містила політичного підтексту, а лише мала відобразити «все багатство української народної творчості» [1, 102], вочевидь не викликало заперечень у чиновників Головного управління з контролю за видовищами та репертуаром. Відповідно до тогочасних тенденцій фільм мав бути звуковим, тому перспектива зіграти й озвучити Наталку не могла не вважатися заманливою. Однак не все

вийшло так, як планувалося. Фільм був знятий у листопаді того ж 1936 р., проте головну роль зіграла не З. Гайдай, а акторка театру ім. І. Франка К. Осмяловська, яку було обрано з-поміж чотирнадцятьох претенденток (партію вокалу записала співачка М. Литвиненко-Вольгемут). Замінені були й попередньо розподілені виконавці інших ролей, окрім хіба що співака М. Платонова, який зіграв та озвучив роль Петра. Для роботи над стрічкою також були запрошені нові оператори і композитор. Що могло стати причиною таких кардинальних змін – достеменно невідомо. Звернення до кіноархіву Національного центру Олександра Довженка (Довженко-центр) не прояснило ситуацію (причиною відсутності достатньої кількості матеріалів щодо зйомок фільму, крім декількох світлин, можливо, є буремні роки Другої світової війни). Втім існує версія, що, отримавши нищівну критику в газеті «Правда» на адресу попередньо знятого фільму «Прометей», який буцімто спотворив історичну правду [2, 111], режисер І. Кавалерідзе вирішив перестрахуватися й оновити склад творчої групи своєї наступної кінокартини. Причому це рішення було прийняте вже після того, як розпочався знімальний процес. Зрештою відзнятий фільм був схвально зустрінутий глядачами не лише України, а й США, де він демонструвався в кінотеатрах тридцятьох міст упродовж трьох тижнів [3, 347-349]. Відтак З. Гайдай не мала стосунку до цього успіху. В листі до матері від 09 січня 1936 р. вона згадувала про те, що з 15 січня починає зніматися в кіно, але в подальшому не вдалося до коментувань щодо скасування зйомок і запису вокальної партії. В той же час вона повідомляла й про інтенсивну підготовку Київської опери до декади українського мистецтва, що мала пройти в березні 1936 р. в Москві, а також про участь у головних партіях обраних для показу трьох спектаклів – «Наталки Полтавки» М. Лисенка (Наталка), «Запорожця за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського (Оксана) та «Снігуроньки» М. Римського-Корсакова (Снігуронька) [9, 115-118]. Тож плани щодо кінозйомок могли скоригувати не лише чинники політичного характеру, а й завантаженість у Київській опері та на концертній естраді. В будь-якому разі співачка, ймовірно, шкодувала, що їй не вдалося зіграти роль Наталки в кіно. Натомість вона мала змогу втілювати цей образ на сцені Київської опери.

Поява З. Гайдай на телеекранах відбулася 1944 р. Її, на той час уже народну артистку, було задіяно у зйомках кіножурналів та кінофільмів, які здійснювала

«Укркінохроніка» (Українська студія хронікально-документальних фільмів). Так, у 1944 р. до спецвипуску кіножурналу, присвяченого 25-річчю радянського театру, увійшов уривок з опери «Наймичка» М. Вериківського, де З. Гайдай емоційно і з теплом зіграла сцену матері з маленьким сином [12]. Того ж року на екрани вийшов кінофільм пропагандистського характеру про життя Києва після визволення від німецько-нацистських загарбників, де одним з епізодів із творчого життя міста був фрагмент репетиції того ж спектаклю на сцені Київської опери, в якому, окрім З. Гайдай, з'явилися співаки М. Литвиненко-Вольгемут та І. Паторжинський [8]. Невдовзі артистка знову отримала запрошення від українських кінематографістів знятися в кіно, від якого, звісно, не відмовилася. Це був фільм-концерт «Українські мелодії», який у 1944 р. запланували знімати режисери І. Земгано та Г. Ігнатович. Сюжет кінокартини був штучним, тривіальним і типовим для кінематографу тоталітарної сталінської доби: розповідь кобзаря радянським бійцям Другої світової, які зібралися навколо нього, про щасливе довоєнне життя мешканців села Тополівка, з багатими колгоспними врожайми, піснями, також спогад одного з бійців про Карпати, звук трембіти, танці гуцулів, далі – кривава війна, руїни, чоловіки, як колись їхні предки під знаменами гетьмана Б. Хмельницького, пішли боронити рідну землю й подолали ворога під проводом «вождя, організатора перемоги Великого Сталіна» [7, 60-63]. Героями фільму, за задумкою авторів, дійсно мали стати й історичні персонажі, зокрема гетьман Б. Хмельницький [6, 34-34 зв.]. Відтак, враховуючи запланований розмах, для роботи над кінострічкою було вирішено залучити багатьох відомих вітчизняних митців. Це були композитори М. Вериківський [5, 37-39], Д. Клебанов, Л. Ревуцький та ін., які мали опікуватися музичною частиною, також оркестр Київської опери і капела «Думка» [5, 61-63; 5, 76-78 зв.]. Режисер Г. Юра мав допомогти з постановками деяких епізодів [5, 56-57 зв.], а балетмейстер С. Сергеев – створити окремі хореографічні номери [5, 84-84 зв.]. До складу виконавців ролей запросили акторів Б. Безгіна [5, 111-111 зв.], О. Сердюка [5, 122-122 зв.], співаків З. Гайдай, М. Платонова [5, 129-129 зв.], К. Лаптева [5, 140-140 зв.], І. Паторжинського [5, 159-159 зв.] та ін. Для «правдивого» втілення сюжету знадобилося консультування підполковника М. Аббакумова [5, 55-55 зв.].

Зрештою в картині мав з'явитися і ключовий для фільму «персонаж» – скульптура Сталіна [5, 74-75], яку спеціально виготовили для фінальної частини [7, 63]. Загалом кошти в цей проєкт були вкладені чималі [5, 89].

Зйомки, які проходили на березі річки Рось у мальовничому селі Дибинці Київської області, зі слів З. Гайдай – виконавиці однієї з головних ролей [7, 60], були дуже виснажливими, оскільки артистам доводилося працювати і в нічний час [10, 16-17]. «Не видно краю роботи, а результати дуже незначні», – відзначала вона [10, 17]. Під час зйомок траплялися й незаплановані ситуації, коли треба було перезнімати та дознімати окремі епізоди, вводити нових акторів, а потім, як наслідок, вносити зміни до вже виготовлених титрів і субтитрів [6, 75]. Така необхідність, як правило, виникала при внесенні змін до сценарію прямо посеред знімального процесу. Очевидно, постановники дуже ревно ставилися до кінокартини, вболівали за її майбутнє, а тому боялися схибити в деталях. Однак не лише процес зйомок, а й її доля виявилася непростою. Фільм-концерт «Українські мелодії» вийшов у прокат 1945 р. Його навіть встигла переглянути угорська кінозірка першої половини ХХ ст. Ф. Гааль, яка перебувала в той період із дружнім візитом у Києві й відвідала кіностудію [4, 52]. Та невдовзі його було «заборонено і знято з екранів» [2, 126] (на сьогодні перегляд цієї стрічки унеможливлений через відсутність плівки як у фільмофонді Національного центру Олександра Довженка, так і на YouTube). Недоліком кінокартини було визнано її сюжет, де екскурс до української минувшини нібито набув буржуазно-націоналістичного забарвлення [2, 126]. У роки сталінщини подібні оцінки могли винести вирок фільму, що, власне, й сталося, а почасти могло не пощастити й митцям. Втім З. Гайдай вдалося залишитися в мистецтві й продовжити успішно виступати на оперній та камерній сценах, проте участі в масштабних кінопроєктах більше не було. В подальшому траплялася лише епізодична поява в кіножурналах та кінофільмах «Укркінохроніки»: співачка – серед слухачів на київському філармонічному концерті піаніста Е. Гілельса в 1948 р. [14], серед митців, які отримали урядові нагороди в 1951 р. [13] тощо. Фігурування в таких кіножурналах, як «Всенародне свято» 1950 р., що агітував людей не лише йти на вибори, а й недвозначно натякав, за кого слід голосувати [15], «Вечір дружби» 1954 р., де йшлося про

в'єтнамсько-радянсько-китайські відносини [16], кінофільмі «Навеки с русским народом», знятому того ж року до 300-ліття «возз'єднання» України з Росією [11], тощо наразі складно коментувати. Це було не що інше, як експлуатація образу відомої співачки в типових для тих часів агітаційно-пропагандистських стрічках, покликаних не лише сприяти підтримці політичного курсу, а й плекати в народі довіру до нього. На сьогодні подібні матеріали втратили будь-яку актуальність і можуть сприйматися хіба що як кінодокументи епохи.

Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній уперше висвітлено інформацію про участь З. Гайдай у кінозйомках у період сталінізму 1930-1950-х рр. Також визначено специфіку кінематографічного матеріалу, в якому була задіяна співачка, його мистецьку значущість, вагомість кінематографічного доробку артистки в контексті розвитку її творчої кар'єри та історії українського кінематографу загалом.

Висновки. Отже, ставши відомою мисткинею, З. Гайдай отримала запрошення від українських кінематографістів знятися у двох масштабних стрічках: 1936 р. – в кіноопері «Наталка Полтавка», 1944 р. – у фільмі-концерті «Українські мелодії». Співачка не відмовилася від участі в кінозйомках і могла розраховувати на суттєве зростання своєї популярності серед народу, адже кіно на той час перетворилося на масовий вид мистецтва. Однак скасування зйомок у «Наталці Полтавці», а також робота у фільмі-концерті «Українські мелодії», який потім «поклали на полицю» (як, очевидно, «неблагонадійний»), загальмували митецький поступ артистки в кінематографі. Не виключено, що результат розчарував співачку і вона сама вирішила в подальшому зосередитися на суто вокально-творчій діяльності, водночас фігуруючи у статусі відомої особистості в кіножурналах та кінофільмах «Укркінохроніки», зокрема й агітаційно-пропагандистського штибу. Враховуючи змістове наповнення сценаріїв деяких картин, в яких була задіяна З. Гайдай, відповідно, їхню почасти сумнівну художню та мистецьку цінність, специфіку підготовчого і знімального процесів, подальшу прокатну долю однієї з них – фільму-концерту «Українські мелодії» тощо, кінокар'єра співачки вийшла нетривалою та не вельми вдалою. Відтак артистка не змогла вповні реалізувати власний творчий потенціал у кіномистецтві. Проте навіть ці скромні здобутки, пропри їх своєрідність, увійшли до

історії українського кінематографу, оскільки стали лакмусовим папірцем доби сталінізму 1930-1950-х рр., сповненої тотальних заборон, цинічної брехні та трагедій у життєтворчості митців.

Література

1. Альбом газетних вирізок з рецензіями і статтями про гастролі Української опери в Москві та сольні концерти співачки. 1935-1938 рр. // Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 147. Оп. 1. Спр. 331. 183 арк.
2. Берест Б. Історія українського кіна. Нью-Йорк: Наукове товариство ім. Т. Шевченка, 1962. 272 с.
3. Буняк О. Катерина Осмяловська – українська актриса театру та кіно (за матеріалами НМІУ). *Науковий вісник Національного музею історії України*. 2017. Випуск 2. С. 344-350.
4. Гайдабура В. Ці дві загадкові світлини. *Український театр*. 2014. № 5. С. 52-53. URL: https://issuu.com/culture.ua/docs/ut_2014_5_web_skor (дата звернення: жовтень 2023).
5. Договори, заключения и переписка со сценаристами, композиторами, актёрами и консультантами об их участии в постановке кинофильмов: «Небо Москвы», «Непокорённые», «Олека Довбуш», «Истребители», «Украинские мелодии» и др. 26 июня 1944 г. – 7 января 1945 г. // Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 670. Оп. 1. Спр. 109. 227 арк.
6. Договори, заключения и переписка со сценаристами, композиторами, актёрами и консультантами об их участии в постановке кинофильмов: «Непокорённые», «Кутузов», «Синяя птица», «Стрела», «Украинские мелодии» и др. 5 января – 8 августа 1945 г. // Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 670. Оп. 1. Спр. 132. 193 арк.
7. Договори, заключения и переписка со сценаристами, композиторами, актёрами, художниками и консультантами об их участии в постановке и дубляже кинофильмов: «Стрела», «Родина капитанов», «Иван Грозный», «Малахов Курган», «Поединок», «Непокорённые», «Жила-была девочка», «Украинские мелодии» и др. 15 сентября – 20 декабря 1945 г. // Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 670. Оп. 1. Спр. 133. 142 арк.
8. Київ. Кінофільм, 2 ч. Укркінохроніка. 1944 р. // Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів. Арх. № 537.
9. Листи Гайдай З. М. матері. 20 жовтня 1925 р. – 27 грудня 1936 р. // Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 147. Оп. 1. Спр. 54. 143 арк.
10. Листи Гайдай З. М. сестрі Олені Михайлівні Гайдай. 1 листопада 1936 р. – 27 травня 1964 р. // Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 147. Оп. 1. Спр. 56. 35 арк.

11. Навеки с русским народом. Кінофільм, 6 ч. Укркінохроніка. 1954 р. // Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів. Арх. № 1568.

12. Радянська Україна. Кіножурнал, № 36-37. Укркінохроніка. Вересень 1944 р. // Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів. Арх. № 181.

13. Радянська Україна. Кіножурнал, № 59. Укркінохроніка. Вересень 1951 р. // Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів. Арх. № 825.

14. Радянська Україна. Кіножурнал, № 65. Укркінохроніка. Листопад 1948 р. // Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів. Арх. № 492.

15. Радянська Україна. Кіножурнал, № 75. Укркінохроніка. Грудень 1950 р. // Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів. Арх. № 756.

16. Радянська Україна. Кіножурнал, № 9. Укркінохроніка. Лютий 1954 р. // Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів. Арх. № 1015.

17. Росляк Р. До питання про українізацію вітчизняної кіногалузі (1920 –початок 1930-х років). *Студії мистецтвознавчі: Театр. Музика. Кіно*. 2014. Чис. 1 (45). С. 128-134.

18. Самойленко Т. Організаційні перетворення у системі керівництва українського кінематографу в 1920-1930-х роках та їх вплив на зміст кінопродукції. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2014. Вип. 1 (2). С. 38-42.

References

1. Album of newspaper clippings with reviews and articles about the tours of the Ukrainian Opera in Moscow and the singer's solo concerts. 1935-1938. Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine [in Ukrainian and Russian].

2. Berest, B. (1962). History of Ukrainian cinema. New York: Naukove tovarystvo im. T. Shevchenka [in Ukrainian].

3. Buniak, O. (2017). Kateryna Osmialovska – Ukrainian theatre and film actress (based on materials of the National Museum of the History of Ukraine). *Scientific Bulletin of the National Museum of History of Ukraine*, 2, 344-350 [in Ukrainian].

4. Haidabura, V. (2014). These two mysterious pictures. *Ukrainian theatre*, 5, 52-53. URL: https://issuu.com/culture.ua/docs/ut_2014_5_web_skor [in Ukrainian].

5. Agreements, conclusions and correspondence with screenwriters, composers, actors and consultants about their participation in the production of films: "The Sky of Moscow", "Unconquered", "Oleksa Dovbush", "Fighters", "Ukrainian Melodies", etc. June 26, 1944 – January 7, 1945. Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine [in Ukrainian and Russian].

6. Agreements, conclusions and correspondence with screenwriters, composers, actors and consultants about their participation in the production of films: "Unconquered", "Kutuzov", "Blue Bird", "Arrow", "Ukrainian Melodies", etc. January 5 – August 8, 1945. Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine [in Ukrainian and Russian].

7. Agreements, conclusions and correspondence with screenwriters, composers, actors, artists and consultants about their participation in the production and dubbing of films: "Arrow", "Family of Captains", "Ivan the Terrible", "Malakhov Kurgan", "Duel", "Unbowed", "Once Upon a Time There Was a Girl", "Ukrainian Melodies", etc. September 15 – December 20, 1945. Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine [in Ukrainian and Russian].

8. Kyiv. Film, part 2. *Ukrkinokhronika*. 1944. *Central State Audiovisual and Electronic Archive*. Arch. № 537 [in Ukrainian].

9. Letters of Gaidai Z. M. to her mother. October 20, 1925 – December 27, 1936. Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine [in Ukrainian].

10. Letters of Gaidai Z. M. to her sister Olena Mykhailivna Gaidai. November 1, 1936 – May 27, 1964. Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine [in Ukrainian and Russian].

11. Forever with the Russian people. (1954). Film, part 6. *Ukrkinokhronika*. Central State Audiovisual and Electronic Archive. Arch. № 1568 [in Russian].

12. Soviet Ukraine. (1944). *Newsreel*, № 36-37. *Ukrkinokhronika*. Central State Audiovisual and Electronic Archive. Arch. № 181 [in Ukrainian].

13. Soviet Ukraine. (1951). *Newsreel*, № 59. *Ukrkinokhronika*. Central State Audiovisual and Electronic Archive. Arch. № 825 [in Ukrainian].

14. Soviet Ukraine. (1948). *Newsreel*, № 65. *Ukrkinokhronika*. Central State Audiovisual and Electronic Archive. Arch. № 492 [in Ukrainian].

15. Soviet Ukraine. (1950). *Newsreel*, № 75. *Ukrkinokhronika*. Central State Audiovisual and Electronic Archive. Arch. № 756 [in Ukrainian].

16. Soviet Ukraine. (1954). *Newsreel*, № 9. *Ukrkinokhronika*. Central State Audiovisual and Electronic Archive. Arch. № 1015 [in Ukrainian].

17. Rosljak, R. (2014). On the issue of Ukrainianisation of the domestic film industry (1920 – early 1930s). *Studies of Art History: Theatre. Music. Cinema*, 1 (45), 128-134 [in Ukrainian].

18. Samojlenko, T. (2014). Organisational transformations in the management system of Ukrainian cinematography in the 1920-1930s and their impact on the content of film production. *Scientific Notes of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: History*, 1 (2), 38-42 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.10.2023
Отримано після доопрацювання 14.11.2023
Прийнято до друку 22.11.2023